

Стручни рад
Др Драго Тодић

ЕКОНОМСКО-ГЕОГРАФСКЕ МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА СТОЧАРСТВА И ПРОИЗВОДЊЕ МЛИЈЕКА У СЈЕВЕРНОМ ДИЈЕЛУ БАЊАЛУЧКЕ РЕГИЈЕ

Извод: Општине сјеверног дијела Бањалучке регије које захватају 44,64% површине и 40,28% становништва представљају највеће подручје интензивне пољопривредне производње, посебно млијечног говедарства, у оквиру РС. Захваљујући мљекари "Млијекопродукт" Д.О.О. Козарска Дубица заустављен је дугогодишњи тренд опадања сточарства који се стабилизује и повећава, посебно у млијечном говедарству због редовног откупа млијека. То је за сада једини организован и редовно стимулисан откуп пољопривредних производа, бар када су у питању пољопривредни произвођачи са подручја новоградске општине. Дневна прерада откупљеног млијека креће се око 80 хиљада литара мада се инсталисани капацитети крећу и до 200 хиљада литара.

Кључне ријечи: Пољопривредна производња, рурални простор, РС, Бањалучка регија.

Abstract: Municipalities of the North part of the Region of Banja Luka, that reaches 44,64% of the territory and 40,28% of population within Republic of Srpska, present the largest area of intensive agricultural production, especially milk cattle raising. Thanks to the dairy "Mlijekoprodukt" D.O.O. Kozarska Dubica, the long standing trend of decrease in cattle breeding has been stopped, and now is stabilizing and increasing especially in milk cattle raising due to regular and qualitative purchase of milk.

For now, it is only organized and regularly stimulated purchase of agricultural products, at least when it comes to the agricultural manufactures from the territory of Municipality of Novi Grad. Daily processing of purchased milk ranges between 80 thousand liters, although the installed capacities range between 200 thousand liters.

Key words: Agricultural production, rural space, Republic of Srpska, Region of Banja Luka.

Бањалучка регија захвата западни дио Републике Српске и у поређењу са осталим регијама то је највећа и најразвијенија регија у оквиру Републике Српске. Крајњи сјеверозападни, сјеверни и сјевероисточни (перипанонски дио) дио ове регије захватају простори општина Нови Град, Крупа на Уни,

Српски Сански Мост, Приједор, Костајница, Козарска Дубица, Градишка, Србац, Лакташи и Прњавор.

Табела 1. – Оштинe сјеверног дијела бањалучке регије (Извор: 1)

РЕД. БРОЈ	ОПШТИНА	ПОВРШИНА У КМ ²	%	БРОЈ СТАНОВНИКА	%
1.	Нови Град	470	10,55	28.502	8,38
2.	Крупа на Уни	83	1,86	1.618	0,48
3.	Српски Сански Мост	204	4,58	2.463	0,72
4.	Приједор	834	18,73	94.096	27,68
5.	Костајница	132	2,96	7.467	2,20
6.	Козарска Дубица	499	11,21	33.289	9,79
7.	Градишка	761	17,09	60.063	17,67
8.	Србац	452	10,15	24.247	7,13
9.	Лакташи	388	8,71	39.480	11,61
10.	Прњавор	630	14,16	48.739	14,34
	Укупно	4.453	100,00	339.964	100,00

Природни пејзаж ових општина са свим својим елементима (рељеф, геолошки и педолошки састав, климатске и хидролошке особине) пружа значајан предуслов за развој пољопривреде, посебно сточарства. Како пољопривреда све више учествује у укупним приходима ових општина потребно јој је посветити посебну пажњу јер већ деценијама нису у довољној мјери искориштени агроколошки услови. Томе је посебно допринијела погубна аграрна политика, која је узроковала стално пражњење села и готово их довела у ситуацију у којој је “све већ било изгубљено”.

Ратна догађања на овим просторима 1991-1995. године упропастила су индустријску производњу па се велики дио становништва поново оријентисао према пољопривреди. Садашње стање у развоју само једног сегмента пољопривреде – млијечно говедарство, захваљујући приватној млекари “Млијекопродукт” из Козарске Дубице, даје почетну наду у бројне промјене и тенденције заустављања пражњења села и задржавања бар постојећег стања.

Општине сјеверног дијела бањалучке регије у којима “Млијекопродукт” откупљује млијеко захватају 44,64% површине и 40,28% становништва што представља значајан удио у оквиру те регије и Републике Српске. Све ове општине имале су додатно оптерећење у минулом грађанском рату, обиљежено великим бројем погинулих и инвалида, просторним миграцијама, уништењем комплетних сеоских газдинстава, “замирањем” индустријских погона и укупним осиромашењем. Најновије оживљавање села кроз квалитетно млијечно говедарство и редован откуп млијека омогућила је наведена млекара која је једини свијетли примјер покретања пољопривредне производње у само једном сегменту – млијечном говедарству.

Стање говедарства у новоградској општини

Говедарска производња заузима посебно мјесто у сточарству и укупној пољопривредној производњи новоградске општине. Развој говедарске производње условљен је бројним стањем сточног фонда и продуктивности

грла. Ова два фактора заједно дјелују, мада њихов релативни значај може бити различит у појединим периодима развоја.

На подручју општине присутна је стагнација броја говеда (табела 2) у посљедњих четрдесет година. У том периоду карактеристична су три времен-

Табела 2 – Бројно стање говеда у новоградској општини за период 1961-2002. године

ВРСТА СТОКЕ	Године				
	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Говеда	16.618	14.382	17.152	10.203	4.114

ска интервала, први од 1961. до 1971. године када је дошло до смањења броја грла за 13,45%, други од 1971. до 1981. године са повећањем броја грла од 19,26%, и трећи од 1981. до 2001. године када је број грла смањен за 416,91%.

Најновије повећање броја грла условљено је управо захваљујући квалитетном откупу млијека приватне мљекаре “Млијекопродукт” из Козарске Дубице. У производњи млијека евидентне су значајне промјене у расном саставу пасмине СИМЕНТАЛАЦ и ХОЛШТАЈН за које су домаћи фармери посебно заинтересовани. Садашњи показатељи просјечне производње су врло скромни али се на основу анализе стручњака из ове области очекују значајни резултати у производњи млијека већ ове године.

Оно што је веома значајно су подаци броја укључених сеоских домаћинстава у производњи млијека. Од укупно 5.537 сеоских домаћинстава, на поменутом простору, у новоградској општини у ту производњу укључено је 726 домаћинстава или 13,11%, а од укупног броја домаћинстава читавог региона на коме ова мљекара врши откуп млијека на нашу општину отпада 18,15% иако општина заузима 10,55% од укупне површине и 8,38% укупног броја становништва. Првих десет најбољих произвођача млијека произвели су и предали у мљекару у мјесецу фебруару 2003. године 16.539 литара млијека или просјечно дневно 591 литру. За исти период укупно је предано 193.267 литара млијека у мљекару или 6.902 литра дневно. То представља 11,69% од укупне количине откупљеног млијека који је за тај мјесец била 1.436.713 литара.

На основу већ постигнутих резултата и предвиђених организационих активности побољшања инфраструктуре села (модернизација путева) при поменутих природно-географским условима реално је предвидјети знатне промјене у овој производњи. Уз производњу млијека реално ће се повећати и производња говеђег меса (првенствено мушка телад и бикови) чиме ће се остварити боље коришћење постојећих извора кабасте сточне хране, осталих расположивих капацитета у сточарству, а што је најважније повећање редовних прихода у пољопривреди. Пашњачко-стајски услови одговарају овој оријентацији у производњи млијека према расположивим капацитетима и количинама сточне хране изражене кроз сијено и силажу.

Захваљујући “Млијекопродукту” и пољопривредним службама СО-е Нови Град редовно се за пољопривредне произвођаче одржавају предавања из области пољопривреде, а посебно о савременом узгоју и набавци музних крава. Најбољи произвођачи редовно одлазе на пољопривредне сајмове у Нови Сад и Горњу Радгону у Словенији гдје се одржавају и стручна усавршавања која одржавају пољопривредни стручњаци из Србије, Словеније

и Њемачке који у новије вријеме све више сарађују са нашим фармерима. Све трошкове ових предавања сноси “Млијекопродукт” у сарадњи са једним дијелом општина које су увидјеле значај ове гране пољопривреде.

Развој “Млијекопродукта” од оснивања до данас

Највећи произвођач и фирма за откуп млијека у приказаном простору је приватна мљекара “Млијекопродукт” из Козарске Дубице. Фирма је почела са радом марта мјесеца 1997. године са дневном производњом од 215 литара и од тада већ осам година успјешно откупљује и прерађује млијеко. Почетни резултати били су везани за организовање пољопривредних произвођача који су годинама били везани за бањалучку мљекару која им није редовно плаћала млијеко што је уназидило производњу. Требало је пуно времена и стрпљења да се задобије повјерење пољопривредних произвођача који су увидјели озбиљног партнера у овом произвођачу.

За само осам година производња и прерада млијека увећана је за двадесетдевет пута (табела 3), а само за календарску 2003. годину производња је повећана за 62,0% што указује на нове производне резултате. Овај успјешан произвођач присутан је у дванаест општина (прилог карта) од којих је новоградска општина на четвртм мјесту по количини испорученог млијека.

Табела 3 – Прерада млијека у “Млијекопродукт” за период 1997-2004. године

Мјесец	Година							
	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
1.	0	185.154	281.353	516.661	863.795	1.008.254	1.380.243	1.917.146
2.	0	183.614	258.435	556.504	854.829	1.033.798	1.436.713	1.864.781
3.	215	228.459	280.563	621.694	925.202	1.197.357	1.780.263	2.152.102
4.	38.633	236.734	312.603	663.287	983.465	1.223.272	1.813.817	2.127.429
5.	67.834	265.853	377.017	695.511	1.217.210	1.397.980	2.306.427	2.650.371
6.	74.892	257.150	371.755	821.824	1.140.874	1.272.330	2.180.259	2.671.566
7.	97.216	343.611	373.399	862.802	1.147.395	1.264.137	2.322.316	2.644.935
8.	116.066	266.756	412.669	909.921	1.030.786	1.299.447	2.400.123	2.654.815
9.	114.848	264.855	472.789	859.239.	1.167.516	1.276.150	2.416.138	2.855.517
10.	174.263	322.160	500.033	981.899	1.349.504	1.504.211	2.322.475	2.731.093
11.	178.874	330.302	491.865	975.984	1.172.487	1.272.583	1.950.000	2.572.576
12.	178.148	288.923	454.638	962.864	978.520	1.362.536	2.016.415	2.495.744
УКУПНО	1.040.989	3.173.571	4.578.119	9.428.190	12.831.583	15.112.055	24.324.249	29.338.075

“Млијекопродукт” Д.О.О. Козарска Дубица уз редовно саветовање пољопривредних произвођача из области млијечног говедарства организира и редовну посјету најбољих произвођача пољопривредним сајмовима широм Европе. На тај начин успјешно је заустављен дугогодишњи тренд смањења сточног фонда који се стабилизује и повећава, посебно у млијечном говедарству због редовног и квалитетног откупа млијека. Због веће потребе за пашњацима и биљном масом потребном за исхрану говеда заустављен је тренд напуштања пољопривредних површина. По први пут поново се обрађују напуштене парцеле и углавном користе за узгој травних смјеса, дјетелине луцерке и силажног кукуруза. Успјешно се набављају нове млијечне сорте говеда, врши успјешна репродукција и провођење превен-

тивних мјера здравствене заштите у спречавању заразних болести. То је уједно поспјешило и ново формирање пет земљорадничких задруга на подручју новоградске општине које су постали нови носиоци пољопривредног развоја уз помоћ општине и међународних организација (ИОЦЦ и Лутерански савез).

Када би на овим просторима било још само неколико оваквих произвођача и организатора пољопривредне производње у области воћарства, ратарства и других грана сточарства засигурно би ова регија доживјела процват и постала значајан извозник хране у регионалним оквирима. Међутим, у другим областима пољопривредне производње нема подстицајних мјера нити сигурног откупа пољопривредних производа. Мора се признати да је откуп млијека за сада једино организован и редовно стимулисан захваљујући оваквом произвођачу. Дневна прерада од око 80.000 литара млијека може се и удвостручити захваљујући капацитетима мљекаре тако да она сада може прерађивати и до 200 хиљада литара млијека дневно. Све то улијева нову наду и повјерење пољопривредних произвођача бар када су у питању произвођачи са подручја новоградске општине.

Министарство пољопривреде Републике Српске је након дужег времена, уочене озбиљности у откупу млијека, почело стимулисати производњу исплатом премије за сваку откупљену литру. Такав потез ресорног министарства добра је основа за стимулисање и осталих грана пољопривреде што ће сигурно утицати на повећање пољопривредне производње у наредном периоду. Међутим, дозвољен је неконтролисан увоз млијека што ствара тржишне вишкове.

Због добро организоване производње млијека у “Млијекопродукту”, редовне исплате пољопривредним произвођачима, створеног повјерења и доброг менаџмента врше се додатна улагања у модернизацију производње и проширење погона. Сва инвестициона улагања су на кредитној основи без донација уз учешће властитог капитала из остварене добити од производње млијека. Захваљујући томе шири се територија откупа и производње према јужним дијеловима бањалучке регије. Тренутна ранг листа откупа млијека приказана је у табели 4 која показује велика одступања у количини откуп-

Табела 4 – Ранг листа општина по количини откупљеног млијека у 2004. години

РЕД. БРОЈ	ОПШТИНА	%	КОЛИЧИНА У L
1.	Градишка	19,57	5.730.022
2.	Козарска Дубица	16,98	4.977.467
3.	Прњавор	13,88	4.064.098
4.	Нови Град	12,50	3.662.777
5.	Дервента	11,96	3.502.239
6.	Мркоњић Град	8,84	2.588.742
7.	Приједор	8,23	2.409.816
8.	Добој	2,68	784.198
9.	Костајница	1,39	406.433
10.	Лакташи	1,39	408.890
11.	Бања Лука	1,30	381.092
12.	Србац	1,21	355.597
Укупно:			29.281.128

љеног млијека с обзиром на површине општина и природно-географске услове за ову грану сточарства. Одступања су велика и због раније оријентисаности неких општина у свињогојству и перадарству (Србац, Лакташи) али ће оваква кретања у производњи млијека засигурно донијети преоријентацију код пољопривредних произвођача у том правцу. Из дана у дан проширују се и повећавају капацитети у млијечном говедарству кроз повећање броја грла и прозиводње млијека по сваком грлу. Уведене су и стимулативне мјере кроз награде за најквалитетнија грла и цијене за оне произвођаче који дневно предају више од 100 литара млијека. Уосталом, вријеме ће показати наша предвиђања у постизању све већих резултата на овом плану, а ова производња, прада и сигуран пласман треба да послужи као узор осталим грамама пољопривреде.

“Млијекопродукт” запошљава директно 122 радника у својим погонима и индиректно 6000 домаћинстава у руралним подручјима тринаест општина са најмање 25.000 чланова тих домаћинстава. На тај начин, за само седам година, ова фирма је постала покретач економског развоја и симбол сутрашњице док су друге фирме из исте области, за исто вријеме, затвориле своје погоне и отишле у историјску прошлост. Велики је то изазов према застарјелим идејама док су нове развијане, доносећи нови живот у посрнулој економији на овим просторима чији је свијетли примјер “Млијекопродукт” на ширем простору РС. На тај начин рурални простор добија нове димензије у искориштавању природних ресурса који се кроз сточарску производњу оплемењује и доноси нову, високу вриједност. У свему овоме кључни фактор мора бити Влада РС кроз своје институције у циљу одрживог развоја пољопривреде и села у циљу трајног кориштења пољопривредних површина уз истовремено враћање деградираних земљишта природној намјени.

ЗАКЉУЧАК

Захваљујући повољним природно-географским условима бањалучке регије, посебно њеног сјеверног дијела, могу се очекивати добри резултати у области пољопривредне производње која се заснива на трајној вези између ратарства, сточарства и воћарства и прерађивачке пољопривредно-прехранбене индустрије. Један сегмент тих односа између биљне и сточарске производње добро функционише захваљујући “Млијекопродукту” из Козарске Дубица који представља примјер успјешног произвођача млијека у европским оквирима. Само таквим односом може се зауставити осиромашење и пражњење руралних подручја, очувати еколошка равнотежа и успоставити тржишни карактер пољопривредне производње, Уз овакав стабилан и стимулативан откуп млијека потребно је проширити и систем субвенција и других стимулативних мјера за потпуније активирање пољопривредних ресурса који ће зауставити депопулацију руралних подручја ове регије и осталих простора Републике Српске.

ЛИТЕРАТУРА

1. ПРИЈЕДЛОГ ОДЛУКЕ О СТЕПЕНУ РАЗВИЈЕНОСТИ ОПШТИНА,
Влада РС, Бањалука, 2001. година
2. МР ДРАГО ТОДИЋ, НОВОГРАДСКА ОПШТИНА – географске карактеристике, Бањалука, 2000. година
3. ДОКУМЕНТАЦИЈА Д.О.О. “МЛИЈЕКОПРОДУКТ”, Козарска Дубица, 2003. година
4. РЕПУБЛИКА СРПСКА У ДЕЛТОНСКИМ ГРАНИЦАМА, ЗБОРНИК РАДОВА ГДРС, Бањалука, 1998. година